

УДК 339.166:339.37

Б. М. Марков,

к. е. н., докторант, Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

СТРУКТУРА ПІДСИСТЕМ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ СТАЛИЙ РОЗВИТОК

B. Markov,

PhD in Economics, Alfred Nobel University, Dnipro

STRUCTURE OF THE SUBSYSTEMS OF THE INTERNATIONAL ECONOMY AND ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Обґрунтовано підхід до поділу країн за рівнем розвитку національної економіки на розвинуті країни або промислово розвинуті країни, країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються. Класифікація залежить від взаємодії країн, їх співробітництва, виокремлення у групи чи підгрупи, доступності статистичних даних, членства в певних міжнародних організаціях і т.п. Визначено такі класифікаційні підходи: регіональний, регіонально-економічний, економічний, соціально-економічний, організаційний.

Регіональний підхід полягає в групуванні країн за географічною ознакою. Класифікація за географічною ознакою дає можливість краще орієнтуватись у виборі торговельних партнерів, організації підприємницької діяльності, у вивченні можливих перспектив ринку тощо. За географічною ознакою країни систематизуються за певними регіонами. Регіонально-економічний підхід виходить з протистояння світових систем — Заходу і Сходу, Півночі і Півдня, Центру і Периферії. Економічний підхід полягає в групуванні країн за певними економічними критеріями. Соціально-економічний підхід: у соціально-економічному плані країни поділяються на розвинуті, з перехідною економікою і ті, що розвиваються. Організаційний підхід систематизації країн полягає у тому, що країни групують за належністю до найбільш вагомих міжнародних економічних організацій та інститутів.

The approach to the division of countries according to the level of development of the national economy to developed countries or industrialized countries, countries with economy in transition and developing countries is substantiated. The classification depends on the interaction of countries, their cooperation, the allocation of groups or subgroups, the availability of statistical data, membership in certain international organizations, etc. The following classification approaches have been defined: regional, regional economic, economic, socio-economic, organizational.

The regional approach lies in grouping countries geographically. Geographic classification makes it possible to better orientate in the choice of trading partners, business organization, in the study of possible market prospects, etc. Geographically, countries are systematized according to certain regions. The regional economic approach proceeds from confrontation between the world systems — the West and the East, the North and the South, the Center and the Periphery. The economic approach lies in grouping countries according to certain economic criteria. The socio-economic approach: in the socio-economic plan the countries are divided into developed, transitional and developing countries. The organizational approach of systematizing countries lies in the fact that countries are grouped according to their belonging to the most important international economic organizations and institutions.

Ключові слова: структура економіки; класифікація, регіональний підхід, регіонально-економічний підхід, економічний підхід, соціально-економічний підхід, організаційний підхід.

Key words: structure of economy; classification, regional approach, regional economic approach, economic approach, socio-economic approach, organizational approach.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З усього різноманіття теоретичних підходів до досліджень міжнародних економічних відносин одним з найбільш продуктивних, як з'ясувалося за останні п'ятнадцять — двадцять років інтенсивних досліджень у цій області, є системний, оскільки він є комплексним. Крім того, цей підхід дозволяє вирішувати разом з теоретичними і цілком практичні, прикладні завдання: виокремлювати і порівнювати ключові підсистеми макроекономіки світу і вже на регіональному рівні аналізувати, як модифікуються загальні (глобальні) закономірності стосовно країни.

Питання про поділ країн за рівнем розвитку національної економіки, пов'язані з новітніми трендами сучасних міжнародних економічних відносин: глобалізацією, регіоналізацією і фрагментацією, і у зв'язку з цим поділ країн за рівнем розвитку національної економіки, є дискусійними у світових економічних наукових колах. Проте від результатів цієї дискусії кінець кінцем залежить, який світ ми побачимо в найближчому майбутньому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз сутності світової економіки, глобалізації, її причин і наслідків здійснюється у до-

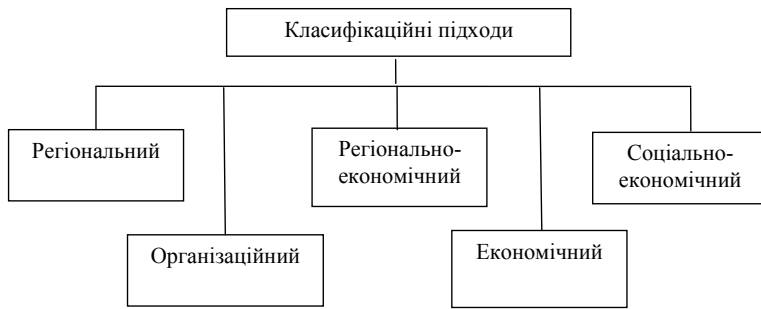

Рис. 1. Основні підходи до класифікацій країн

слідженнях вітчизняних і західних вчених-економістів Дж. Стігліца, Дж. Сороса, Дж. Сакса, Г. Даниленко, В. Козики, Л. Лазебника, Л. Панкової, А. Румянцевої, А. Філіпенко, В. Чужикова та ін. Однак потребує подальшого дослідження питання класифікації країн світу за рівнем розвитку національної економіки в залежності від взаємодії країн, їх співробітництва, виокремлення у групи чи підгрупи, доступності статистичних даних, членства в певних міжнародних організаціях і т.п.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сутності наукових підходів до поділу країн світу за рівнем розвитку національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кожна з країн світової спільноти має своє національне господарство, свою національну економіку.

Структуризація міжнародної економіки можлива за багатьма критеріями. Головні з них [1]: рівень розвитку національних економік; форми міжнародних економічних відносин та їх регулювання; регіональні інтеграційні угруповання; об'єкти світового ринку

Національна економіка — багатогалузева система господарства країни, що максимально забезпечує задоволення суспільних потреб. Сучасні національні економіки країн різняться між собою як за розміщенням, кількісними показниками (територія, населення, ресурсний потенціал тощо), так і за ключовими якісними характеристиками [4, с. 47].

Рівень розвитку національних економік визначається:

- обсягом ВВП на душу населення;
- ефективністю факторів виробництва;
- станом наукових досліджень і наукових досягнень;
- демографічною ситуацією, наявністю кваліфікованих кадрів;
- рівнем доходів і рівнем споживання населення;

— часткою та характером взаємодії економічних укладів, механізмів ринкового саморегулювання, державного й громадянського регулювання економіки;

— ступенем інтегрованості національних економік у міжнародну економіку.

За рівнем розвитку національної економіки універсальним є поділ країн на розвинуті країни або промислово

розвинуті країни, країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються. Країни з розвинутою економікою, або промислово розвинуті країни, закріпили своє панівне становище в міжнародній економіці. Класифікація залежить від взаємодії країн, їх співробітництва, виокремлення у групи чи підгрупи, доступності статистичних даних, членства в певних міжнародних організаціях і т.п. [8].

Об'єднавши кілька вказаних ознак та, спираючись на роботи українських та зарубіжних науковців (можна виділити основні підходи до класифікації та ознаками [2; 7—9; 11].

Регіональний підхід полягає в групуванні країн за географічною ознакою. Виокремлюються великі регіони компактно-розташованих країн, що мають спільні природні умови, особливості історичного та культурного розвитку [6, с. 98].

Класифікація за географічною ознакою дає можливість краще орієнтуватись у виборі торговельних партнерів, організації підприємницької діяльності, у вивченні можливих перспектив ринку тощо. За географічною ознакою країни систематизуються за певними регіонами.

Сучасна міжнародна економіка розглядає і аналізує основні географічні регіони. На сьогодні виокремлюють Азійсько-Тихоокеанський регіон — величезний простір, що включає Східну і Південно-Східну Азію, Австралію й Океанію, східні регіони Росії та країни Північної й Південної Америки, що тяжіють до Тихого океану. Цей регіон визначається прискореним динамізмом економічного розвитку.

Регіонально-економічний підхід виходить з протистояння світових систем — Заходу і Сходу, Півночі і Півдня, Центру і Периферії.

Суперечності між народами і країнами через відмінності культур і релігій, він розглядає як основну причину зростаючих конфліктів. Існує також поділ по вертикалі: на багату Північ та бідний Південь.

Сучасні держави світу, перебувають на різних стадіях економічної зрілості, що дає підстави згрупувати їх за рівнем розвитку і,

водночас, максимально враховувати географічний фактор ідентифікації.

Економічний підхід полягає в групуванні країн за певними економічними критеріями.

Систематизація країн за економічною ознакою передбачає поділ міжнародної економіки на два рівні. До першого належать такі структурні елементи міжнародної економіки [12]:

а) промислово розвинені країни-держави, у яких обсяг промислового виробництва перевищує 50% валового внутрішнього продукту;

б) аграрні країни-держави, у яких обсяг промислового виробництва у валовому внутрішньому продукті не перевищує 50%;

в) промислово-аграрні країни. До них відносять ті держави світу, частка промисловості яких у загальному обсязі промислового і сільського господарського виробництва перевищує 50%;

г) аграрно-промислові країни. Це ті держави світу, в яких частка сільськогосподарського виробництва у загальному обсязі промислового виробництва перевищує 50%.

На другому рівні економічного принципу структуризації міжнародної економіки виділяють її складові за ознакою економічного розвитку окремих груп країн світу. Відповідно до цього міжнародну економіку поділяють на такі частини [11]:

а) економічно розвинені країни світу;

б) нові індустріальні країни-держави, які за допомогою економічно розвинених країн інтенсивно використовують сучасні досягнення науково-технічної революції з метою стабілізації економіки та зростання національного господарства. Нові індустріальні країни поділяються на дві хвилі. До першої хвилі належать: Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг ("азійські дракони"). До другої хвилі — Філіппіни, Малайзія, Індонезія, Таїланд ("азійські тигри"), Бразилія, Аргентина, Чилі.

в) країни, що розвиваються.

За принципом ступеня розвитку ринку виділяють окрему структуру міжнародної економіки, складовими якої є [18]:

а) країни з розвинутою ринковою економікою. До них відносять промислово розвинені країни світу. За класифікацією ООН в сучасних умовах нараховується близько 40 таких держав;

б) країни з ринковою економікою. До цієї групи в цілому належать країни, що розвиваються;

в) країни з перехідною економікою, яка еволюціонує у напрямку до ринку. За класифікацією ООН зараз у світі нараховується 26 країн з перехідною економікою;

г) країни з командною центрально-керованою економікою. До них відносять держави світу соціалістичної орієнтації.

Соціально-економічний підхід: в соціально-економічному плані країни поділяються на розвинуті, з перехідною економікою і ті, що розвиваються. Виділяють капіталістичні та соціалістичні країни.

За соціально-економічною ознакою систематизація національних господарств передбачає розгляд структури міжнародної економіки у двох площинах. Перша з них досліджує структуру міжнародної економіки за ознакою рівня цивілізаційного розвитку. На її основі виділяються такі елементи структури міжнародної економіки [9]:

а) країни наукової епохи. До них відносять держави світу, які постійно впроваджують у виробництво останні досягнення науково-технічного прогресу. Це, зазвичай, економічно розвинені країни;

б) країни технологічної епохи. До них належать ті, які періодично впроваджують сучасні досягнення науково-технічної революції. До таких держав можна віднести нові індустріальні країни та окремі країни з перехідною економікою;

в) країни виробничої епохи. Це ті держави, які використовують у виробництві традиційні технології і не мають об'єктивних умов для використання сучасних досягнень науки і техніки. До цієї групи держав належить більшість країн, що розвиваються.

Організаційний підхід систематизації країн полягає у тому, що країни групують за належністю до найбільш вагомих міжнародних економічних організацій та інститутів. Сьогодні під егідою ООН створено близько 6000 різних міжнародних організацій. Нараховується більше 50 економічних інтеграційних угод.

Залежно від змісту економічних явищ та процесів, зв'язки між якими відображаються в пропорціях, розрізняють такі основні види структури економіки: функціональна, територіальна, галузева [12].

Функціональна структура залежить від сучасного стану розвитку суспільного поділу праці в усіх його формах, у тому числі стану міжнародного поділу праці. На сьогодні, аналізуючи стан господарства не тільки економічно розвинутих країн, а й країн, що розвиваються, вже недостатньо обмежуватися розглядом тільки галузей. Майже скрізь відбувається процес формування міжгалузевих систем, а в межах країн — і міжгалузевих комплексів. Цей процес зумовлений розвитком технологічних зв'язків, інвестиційної діяльності та вимогами сучасного менеджменту і маркетингу.

Територіальна (регіональна) структура світової економіки характеризує концентрацію і дисперсію світової економіки через призму со-

ціально-економічного розвитку країн і регіонів світу. По суті, територіальна структура — це географія її галузевих і функціонально-господарських структур, рівнів соціально-економічного розвитку країн, виражена в глобальному вимірі.

Галузева структура характеризує співвідношення між різними підрозділами господарства; промисловістю, сільським господарством, будівництвом, транспортом, невиробничою сферою. Ці великі підрозділи світового господарства, в свою чергу, діляться на галузі — сукупності якісно однорідних груп виробництва, об'єднаних спільністю кінцевої продукції або технологічних процесів. Такими галузями є металургія, машинобудування, радіоелектроніка та ін. (у промисловості); рослинництво, тваринництво (у сільському господарстві). Галузевий розподіл економіки є умовним і в різних країнах може біти різним.

У світовій економічній статистиці зазвичай виділяють також [12]:

— первинний сектор економіки — видобування промисловість і сільськогосподарське виробництво;

— вторинний сектор економіки — обробне виробництво;

— третинний сектор економіки — транспорт і послуги;

— четвертинний сектор економіки — управління, освіта, наука і культура.

Структура господарства відображає, в першу чергу, основні пропорції між виробничою сферою (сфера матеріального виробництва) та невиробничою сферою. В сфері матеріального виробництва виділяють наступні основні галузі; промисловість, сільське господарство, транспорт і зв'язок, міжнародна торгівля.

Міжнародні організації ранжирують країни за різними шкалами, індексами. Розглянемо основні з них [2]. В ООН існує система національних рахунків (СНР) — це система взаємопов'язаних показників, які використовують для аналізу результатів економічного розвитку.

Програма міжнародних зіставлень ООН (ПМЗ ООН) — є загально визнаним світовим статистичним стандартом у галузі міжнародних зіставлень. В якості узагальнюючих показників результатів функціонування національної економіки за певний період використовують наступні показники:

- валовий внутрішній продукт (ВВП);
- валовий національний продукт (ВНП);
- чистий національний продукт (ЧНП);
- національний дохід.

Оцінка рівня розвитку країни є більш інформативною, якщо застосовувати вказані вище показники в розрахунку на душу населення.

Класифікація країн за допомогою індексів — один з поширених методів порівняння різноманітних об'єктів.

Індекс державності використовується для визначення здатності держави підтримувати своє існування, забезпечувати самостійний розвиток, вирішувати внутрішні і зовнішні завдання.

Індекс зовнішніх і внутрішніх загроз фіксує масштаби і інтенсивність загроз і викликів, з якими стикаються конкретні держави. При цьому йдеться як про виклики і загрози ззовні (з боку інших держав, міжнародного тероризму, світової економіки), так і про ті, що виникають усередині самих держав (внутрішні конфлікти, соціально-демографічні проблеми, природне середовище).

Індекс потенціалу міжнародного впливу об'єднує показники, які характеризують місце держав в системі сучасних міжнародних і міжнародно-економічних відносин, інструменти їх міжнародного впливу, а також найбільш істотні і універсальні механізми входження в світову політику і економіку.

Таким чином, економічний розвиток країн передбачає такі зміни, які відповідають інтересам більшості громадян, сприяють підвищенню якості їхнього життя і дозволяють з упевненістю дивитись у майбутнє протягом тривалого часу. Деяке зміщення акцентів на початку формувань відповідної концепції призвело до сприйняття сталого розвитку лиш як підтримуючого, з фіксацією досягнутого рівня, стабілізацією ситуації.

Безперечно, що для забезпечення сталого розвитку необхідно забезпечити адекватну якість економічного зростання. У контексті сталого розвитку необхідні стратегічні зрушення від традиційно запізнілої реакції на неблагополучні соціально-екологічні явища до сприйняття превентивних заходів, переходу на інноваційний шлях, який має основою якісно інші чинники зростання (людський капітал, якість, технології, систему управління), а відтак, здатен забезпечити нову якість економічного зростання.

Цілий ряд дослідників стверджує, що безперервно зростаюча глобальна економіка уже впритул підійшла до багатьох природних меж свого функціонування. Очевидно, що продуктивістська економіка не зможе реалізуватися у всезростаючих масштабах і надалі.

Новим морально-етичним компасом на ХХІ ст. може стати забезпечення розвитку саме на засадах сталості, оптимально структурованого за усіма його складовими з тим, щоб якнайкращим

чином поєднати економічну раціональність, соціальну турботу і екологічну безпеку суспільного розвитку.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, на етапі переходу України на модель сталого розвитку важливо усвідомити методологію структурованого підходу до функціонування всіх сфер життєдіяльності й поступово забезпечити цілеспрямовану самоорганізацію суспільства для реалізації адекватних пріоритетних завдань.

Література:

1. Багрова І.В., Гетьман О.Р., Власик В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб. / За ред. І.В. Багрової. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 384 с.

2. Бахчеванова Н.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / Н.В. Бахчеванова, С.М. Макуха; ред: А.П. Голіков; МОН України, Харк. нац. ун-т. ім. В.Н. Каразіна. — Х., 2011. — 403 с.

3. Економіка зарубіжних країн: [навч. посіб. / За ред. Ю.Г. Козака, В.В. Ковалевського, В.М. Осипова. — 3-тє вид. перерб. і доп. — К.: ЦНА, 2007. — 544 с.

4. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. — К.: Нічлава, 2009. — 347 с.

5. Лазебник Л.А. Міжнародна економіка: курс лекцій / Л.А. Лазебник. — Ірпінь: Академія ДПС, 2001. — 219 с.

6. Козик В.В., Панкова Л.А., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини: практикум. — К.: Вікар, 2003. — 368 с.

7. Міжнародні економічні відносини: Сучасні міжнародні економічні відносини: підручник для студентів екон. вузів та фак. / А.С. Філіпенко, С.Я. Моринець, В.А. Вергун та ін. — К.: Либідь, 1992. — 255 с.

8. Міжнародні економічні відносини: підручник / За ред. І.М. Школи. — 2-ге вид., перероб. і доповн. — Чернівці: Книги — XXI, 2007. — 544 с.

9. Міжнародна економіка: [підручник] / А.П. Румянцева, Г.Н. Климко, Г.Н. Блешмудт та ін.; За ред. А.П. Румянцева. — К.: Знання — прес, 2003.

10. Структуризація підсистем світової економічної системи. Бібліотека електронних навчальних посібників Луцького НТУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fb/etme/2011/11-68/page6.html>

11. Чужиков В.І. Економіка зарубіжних країн: навч. посіб. — КНЕУ. — 2005. — 308 с.

12. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. — United Nations: New York, 2007.

References:

1. Bahrova, I.V. Het'man, O.R. and Vlasyk, V.Ye. (2004), Mizhnarodna ekonomichna diial'nist' Ukrainy [International economic activity of Ukraine], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

2. Bakhchevanova, N.V. (2011), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations], Kharkiv, Ukraine.

3. Kozak, Yu.H. Kovalevs'kyj, V.V. and Osypova, V.M. (2007), Ekonomika zarubizhnykh krain [Economy of foreign countries], TsNL, Kyiv, Ukraine.

4. Galushka, V.P. (2009), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations], Nichlava, Kyiv, Ukraine.

5. Lazebnyk, L.L. (2001), Mizhnarodna ekonomika [International economy], Akademiia DPS, Irpin, Ukraine.

6. Kozyk, V.V. Pankova, L.A. Hryhor'iev, O.Yu. and Bosak, A.O. (2003), Mizhnarodna ekonomika ta mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economy and international economic relations], Vikar, Kyiv, Ukraine.

7. Filipenko, A.S. Morynets', S.Ya. and Verhun, V.A. (1992), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: Suchasni mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations: Contemporary international economic relations], Lybid', Kyiv, Ukraine.

8. Shkola, I.M. (2007), Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations], Knyhy — XXI, Chernivtsi, Ukraine.

9. Rumiantseva, A.P. Klymko, H.N. and Bleshmudt, H.N. (2003), Mizhnarodna ekonomika [International economy], Znannia-pres, Kyiv, Ukraine.

10. Biblioteka elektronnykh navchal'nykh posibnykiv Luts'koho NTU (2011), "Structuring the subsystems of the world economic system", available at: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fb/etme/2011/11-68/page6.html> (Accessed 15 Oct 2017).

11. Chuzhykov, V.I. (2005), Ekonomika zarubizhnykh krain [Economics of foreign countries], KNEU, Kyiv, Ukraine.

12. United Nations (2007), Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies, United Nations, New York, USA. *Стаття надійшла до редакції 25.10.2017 р.*